

**Вазорати корҳои дохилии
Ҷумҳурии Тоҷикистон
Академия**

Лексия

Аз фанни ҳуқуқӣ граждани

**Мавзӯи №8: Ҳисоббаробаркунӣ . Шартномаи қарз ва
кредит.**

Вақт 3- соат:

Лексия 2- соат:

Семинар 1- соат:

**Дар ҷаласаи кафедраи фанҳои ҳуқуқи
граждани муҳокима ва тасдиқ шудааст.
Протокол №__ аз _____**

Душанбе 2020

Нақшаи кор:

1. Муқаррароти умумӣ оиди ҳисоббаробаркунӣ.
2. Шартномаи қарз.
3. Шартномаи кредит.

АДАБИЁТ

1. Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 6 – уми ноябри соли 1994.
2. Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон қисми 1-ум аз 30 – июни соли 1999.
3. Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон қисми 2 -юм аз 12 – уми декабри соли 1999.
4. Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон қисми 3 -юм аз 1 –уми Марти соли 2005.
5. Ҳуқуқи граждани қисми якум Душанбе 2007 – сол.
6. Ҳуқуқи граждани қисми дуюм Душанбе 2007 – сол.

Ҷс1. Қоидаҳои умумӣ оиди ҳисоббаробаркунӣ

Ҳисоббаробаркунӣ байни шаҳрвандон ва ҳисоббаробаркунӣ бо иштироки шаҳрвандон, ки бо ихрои ғайрифаъолияти соҳибкории онҳо вобаста намебошад, Бо пули нақд (моддаи 155) бидуни маҳдудияти маблағ анҷом дода мешавад. Ҳисоббаробаркунӣ байни ашхоси ҳуқуқӣ, инчунин ҳисоббаробаркунӣ бо иштироки шаҳрвандон, ки бо иҷрои фаъолияти соҳибкории (моддаи 24) онҳо вобаста аст ба таври ғайринақдӣ анҷом дода мешавад. {Ҳисоббаробаркунӣ байни ашхоси зикргардида, агар дар қонун тартиби дигаре муқаррар нагардида бошад, инчунин бо пули нақд анҷом дода шуданаш мумкин аст. {Ҳисоббаробаркунии ғайринақдӣ тавассути бонкҳо, дигар ташкилотҳои кредитӣ (минбаъд – «бонкҳо»), ки дар онҳо суратҳисобҳои ашхоси иштирокчии ҳисоббаробаркуниҳо кушода шудаанд, агар аз қонун тартиби дигари ҳисоббаробаркунӣ барнаояд ва дар шакли ҳисоббаробаркуниҳои истифодашаванда қайду шартҳои дигаре набошад, анҷом дода мешавад. Тибқи шартнома бо муштарӣ бонк метавонад уҳдадори қабул ва хизматрасонии қарзи муштариро (шартномаи факторинг) ба зиммаи худ гирад. Баъди пушонидани қарз бонк маблағи бадастомадаро ба муштарӣ медиҳад ва аз ӯ ҳаққи хизмат, ки ҳаққи комисиониро барои хизматрасонии қарз дар бар мегирад, дар ҳаҷми муайяннамудаи шартнома меситонад. Хангоми анҷом додани ҳисоббаробаркунии ғайринақдӣ ҳисоббаробаркунӣ бо супоришномаи пардохт, тибқи аккредитив, чекҳо, ҳисобу китоб тибқи инкассо, инчунин ҳисоббаробаркунӣ бо дигар шаклҳо, ки қонунҳо, қоидаҳои бонкии мутобиқи онҳо таҳиягардида ва анъанаҳои муомилоти кории дар амалияи бонкӣ истифодашаванда пешбинӣ намудаанд, иҷозат дода мешавад. Тарафҳои шартнома ҳуқуқ доранд дар шартнома ҳама гуна шаклҳои ҳисоббаробаркуниро, ки дар қисми 1 ҳамин модда зикр гардидааст, интихоб ва пешбинӣ намоянд.

Ҳисоббаробаркуниҳо тибқи ин кассао

Хангоми ҳисоббаробаркуниҳои супоришномаи инкассавӣ муштарӣ ба бонки худ (бонки эмитент) супоришнома мефиристад, ки аз ҳисоби муштарӣ аз пардозанда гирифтани пардохт анҷом дода шавад. Бонки эмитенте, ки супоришномаи инкассавӣ гирифтааст, ҳуқуқ дорад барои иҷрои он бонки дигар (бонки иҷроқунанда)-ро ҷалб намояд. Тартиби анҷом додани ҳисоббаробаркунии супоришномаи инкассавӣ тибқи қонунҳо, қоидаҳои бонкии мутобиқи он таҳиягардида ва анъанаҳои муомилоти кории дар амалияи бонкӣ истифодашаванда танзим карда мешавад.

Ҳисоббаробаркунҳо бо чек

Чек қоғази қиматнокест, ки дастури бидуни ягон қайду шартҳои чекдиҳанда ба бонк ҷиҳати ба дорандаи чек анҷом додани пардохти маблағи зикргардидаро дар бар мегирад. Ба ҳайси пардозандаи чек танҳо бонке метавонад зикр гардад, ки дар он чекдиҳанда маблағ дошта, метавонад онро бо роҳи пешниҳоди чек ихтиёрдорӣ намояд. Бозхости чек то гузаштани муҳлат манзур кардани он мумкин нест.

Додани чек уҳдадорӣ пулиро, ки ҷиҳати иҷрои он дода шудааст, намепушонад. Тартиб ва шартҳои истифодаи чекҳо дар муомилоти пардохт тибқи ҳаҷми Кодекс танзим мешавад ва дар қисмати танзимнакардаи он, тибқи дигар қонунҳои ба масъалаҳои ҳуқуқии муносибатҳои чекӣ бахшидашаванда танзим мегардад.

Реквизитҳои чек

1. Чек бояд инҳоро дар бар гирад:

- 1) номи "чек", ки дар матни хуччат ворид гардидааст;
- 2) супоришнома ба пардозанда оид ба пардохти маблағи муайяни пулӣ;
- 3) номи пардозанда ва зикри суратҳисобе, ки аз он бояд пардохт анҷом дода шавад.
- 4) зикри асъори пардохт;
- 5) зикри сана ва маҳалли мураттаб сохтани чек;
- 6) имзои шахсе, ки чекро чекдиханда навишта додааст.

Дар хуччат мавҷуд набудани яке аз реквизитҳои зикршуда чекро безътибор мегардонад.

Чеке, ки дар он маҳалли мураттаб сохтани он зикр нагардидааст, ҳамчун имзогардида дар ҷое, ки маълумот оид ба чекдиханда нишон дода шудааст, ба ҳисоб гирифта мешавад. Шакли чек ва тартиби пур кардани он тибқи қонунҳо ва қоидаҳои бонкии мутобиқи онҳо таҳиягардида муайян карда мешавад.

ҶС2.Шартномаи қарз

Тибқи шартномаи қарз як тараф (қарздиханда) ба тарафи дигар (қарзгиранда) ба моликият пул ё ашёи дорой аломати навъи муайяно месупорад ва қарзгиранда уҳдадор мешавад, ки ба қарздиханда ба таври якдафъаина ё давра ба давра ба ҳамин андоза маблағ ё баробар ба теъдоди ашёи ба қарз гирифташудаи дорой ҳамон навъ ва сифат (маблағи қарз)-ро баргардонад. Шартномаи қарз аз лаҳзаи супурдани пул ё ашё басташуда ба ҳисоб меравад. Асъори хоричӣ ва арзишҳои асъорӣ дар ҳудуди Хумҳурии Тоҷикистон метавонад бо риояи қоидаҳои моддаҳои 155, 156 ва 340 Кодекси граждани мавзӯи шартнома қарор гирад.

Шакли шартномаи қарз

Шартномаи қарз, агар маблағи он на камтар аз даҳ маротиба аз андозаи маоши ҳади ақали муқаррарнамудаи санадҳои қонунгузорӣ баландтар бошад, инчунин дар ҳолате ки як тарафи шартнома, сарфи назар аз маблағ, шахси ҳуқуқӣ мебошад, бояд дар шакли хаттӣ баста шавад. Риоя накардани шакли хаттӣ шартномаи қарз боиси оқибатҳои пешбининамудаи моддаи 187 Кодекси граждани мегардад.

Шартномаи қарз дар сурати мавҷуд будани забонхати қарзгиранда ё дигар хуччате, ки аз ҷониби қарздиханда додани маблағи муайян ё теъдоди муайяни ашёро тасдиқ мекунад, дар шакли хаттӣ басташуда эътироф мегардад.

Шакли хаттӣ шартномаи қарз, агар уҳдадорӣ қарз бо вексел, вомбарг ё дигар қоғази қиматноки додаи қарзгиранда, ки маблағи қарз ва ҳуқуқи қарздихандаро барои ситондани он муқаррар менамояд, риояшуда ба ҳисоб меравад.

Ҷоизҳо оид ба шартномаи қарз

Агар дар қонун ё шартнома тартиби дигаре пешбини нагардида бошад, қарздиханда барои аз қарзгиранда аз маблағи қарз тибқи андоза ва тартиби муайяннамудаи шартнома гирифтани ҷоиз ҳуқуқ дорад. (ҳангоми дар шартнома мавҷуд набудани шартҳо оид ба ҷоиз андозаи он тибқи ставкаи ба таври дахлдор муайяннамудаи ҷоизи бонк дар рези аз ҷониби қарзгиранда баргардонидани қарзи худ ё як қисми дахлдори он муайян карда мешавад.

Шартномаи қарзе, ки байни шахрвандон ба маблағ на бештар аз андозаи панҷоҳкاراتаи маоши ҳадди ақали тибқи қонун пешбинигардида баста шудааст ва ба анҷом додани фаъолияти соҳибкорӣ аз ҷониби ҳатто яке аз тарафҳо алоқаманд намебошад, агар дар он мустақиман тартиби дигаре пешбинӣ нагардида бошад, бидуни ғоиз таъмин шуданаш мумкин аст.

Қарзи мақсаднок

Агар дар шартнома тартиби дигаре пешбинӣ нагардида бошад, қарзгиранда маблағҳои қарзи тибқи шартнома гирифтаашро мувофиқи салоҳиди худ истифода мебарад.

Агар шартномаи қарз бо шарт аз ҷониби қарзгиранда барои мақсадҳои муайян (қарзи мақсаднок) истифода бурдани маблағҳои гирифташуда баста шуда бошад, қарзгиранда вазифадор аст ба қарздиҳанда имконияти назорати тибқи мақсад истифода гардидани маблағи қарзро фароҳам орад. Дар сурати аз ҷониби қарзгиранда иҷро накардани шартҳои шартнома оид ба истифодаи мақсадноки маблағи қарз қарздиҳанда ҳуқуқ дорад аз қарзгиранда пеш аз муҳлат пардохтани қарзро талаб намояд.

Тибқи созишномаи тарафҳо ҳама гуна қарзе, ки аз хариду фуруш, кирои амвол ё дар асосҳои дигар ба миён омадааст, метавонад бо уҳдадории қарз иваз карда шавад. Иваз намудани қарз бо уҳдадории қарз бо риояи қоидаҳои Кодекси граждани дар мавриди нав шудани уҳдадорӣ (моддаи 446) ва дар шакли барои шартномаи қарз муқарраргардида (моддаи 828) анҷом дода мешавад.

Шартномаи қарзи давлатӣ

Тибқи шартномаи қарзи давлатӣ ба сифати қарзгиранда давлат ва ба сифати қарздиҳанда шахрванд ё шахси ҳуқуқӣ ё шахсони ҳуқуқии хориҷӣ баромад мекунад. Қарзҳои давлатӣ ихтиёрий мебошанд. Шартномаи қарзи давлатӣ бо усули аз ҷониби қарздиҳанда ба даст овардани вомбаргҳо ва дигар қоғазҳои қиматноки баровардашудаи давлатӣ, ки ҳуқуқи қарздиҳандаро барои аз қарзгиранда гирифтани маблағҳои пулии қарзи додашуда ё вобаста ба шартҳои қарз додани дигар амвол, ғоизҳои муқарраршуда ё дигар ҳуқуқи амволиро дар муҳлатҳои пешбининамудаи шартҳои ба муомилот баровардани вомбаргҳо тасдиқ менамояд, баста мешавад. Тағйир додани шартҳои вомбаргҳои ба муомилот баровардашуда (конверсияи вомбарг), аз ҷумла тибқи асосҳои пешбининамудаи моддаи 483 Кодекси граждани ба истисноӣ ҳолатҳои пешбининамудаи қонун иҷозат дода намешавад. Давлат оид ба шартномаи қарзи давлатӣ мутобиқи қоидаҳои моддаи 138 Кодекси граждани масъулият дорад.

Вексел

Дар ҳолатҳои ки тибқи созишномаи тарафҳо аз ҷониби қарзгиранда векселе дода шудааст, ки уҳдадории бидуни ҳеҷ гуна шартҳои векселдиҳанда (вексели оддӣ) ё дигар пардозандаи дар вексел зикргардидаро (вексели интиқолий) дар мавриди бо фарорасии муҳлати пешбининамудаи вексел пардохтани маблағҳои қарзи гирифташударо тасдиқ мекунад, муносибати тарафҳо вобаста ба вексел мувофиқи қонун дар бораи вексели интиқолий ва оддӣ танзим карда мешавад.

Вомбарг (облигатсия)

Дар ҳолатҳои пешбининамудаи қонун ё дигар санадҳои ҳуқуқӣ шартномаи қарз метавонад бо усули барориш ва фуруши вомбаргҳо баста шавад. Вомбарг қоғази арзишноке эътироф мегардад, ки ҳуқуқи дорандаи онро барои аз шахси вомбаргро бароварда дар муҳлати пешбининамудаи он гирифтани арзиши собит (номиналӣ)-и вомбарг ё дигар амволи баробарарзишро тасдиқ менамояд.

Вомбарг ба дорандаи он инчунин ҳукуқи гирифтани фоизи дар он муайяншударо медиҳад.

Нисбат ба муносибатҳои байни шахсе, ки вомбаргро баровардааст ва дорандаи он қоидаи ҳамин зербоб татбиқ мегардад, зеро дар қонун чизи дигари пешбинӣ нагардидааст.

ҚСЗ.Шартномаи кредит

Тибқи шартномаи кредит як тараф - бонк ё ташкилоти дигари кредитӣ (кредитор) уҳдадор мешавад ба тарафи дигар (қарзгиранда) тибқи андоза ва шартҳои пешбиниамудаи шартнома маблағҳои пулӣ (кредит) диҳад ва қарзгиранда бошад, уҳдадор мешавад маблағи пулии гирифтаашро баргардонад ва барои он фоиз супорад.

Дар ҳолатҳое, ки мувофиқи қонунҳо аз ҷониби ташкилотҳои тиҷоратие, ки ташкилотҳои кредитӣ ба ҳисоб намераванд, анҷом додани кредитонӣ иҷозат дода шудааст, нисбат ба муносибатҳои кредитоние, ки аз ҷониби ҷунин ташкилоти тиҷоратӣ анҷом дода шудааст, қоидаҳои шартномаи кредитӣ татбиқ мегардад. Нисбат ба муносибатҳо оид ба шартномаи кредит, агар тибқи қоидаҳои ҳамин зербоб тартиби дигаре пешбинӣ нагардида бошад ва аз моҳияти шартномаи кредит барнаояд, қоидаҳои ҳамин Кодекс дар бораи шартномаи қарз татбиқ мегарданд.

Шартномаи кредит бояд дар шакли хаттӣ баста шавад.

Риоя накардани шартҳои хаттӣ боиси безътибор донистани шартномаи кредитӣ мегардад. Ҷунин шартнома қурб надорад.

Кредитор ҳуқуқ дорад ба қарзгиранда додани кредити дар шартнома пешбинигардида ро пурра ё қисман дар сурати ғайри қобили пардохт эътироф гардидани қарзгиранда, аз ҷониби ё иҷро накардани еудадориҳо оид ба таъмини кредит, вайрон кардани уҳдадорӣ дар шартнома пешбинигардидаи мақсадноки истифодаи кредит, инчунин дар дигар ҳолатҳои пешбиниамудаи шартнома рад намояд. Қарзгиранда ҳуқуқ дорад аз гирифтани кредит пурра ё қисман даст кашида дар маврид кредиторро то муҳлати дар шартнома муқарраргардидаи фароҳам овардани кредит огоҳ созад.

Кредити молӣ

Тарафҳо метавонанд шартномаеро ба имзо расонанд, ки уҳдадорӣ як тарафро барои ба тарафи дигар тибқи шартҳои шартномаи кредит додани ашёи дорои аломатҳои навъи муайян пешбинӣ менамояд.

Агар дар ҷунин шартнома тартиби дигаре пешбинӣ нагардида бошад, шартҳои он дар мавриди теъдод, навъ (ассортимент), муқаммалӣ, сифат, зарф ва (ё) басту банди ашёи пешниҳодшуда бояд тибқи қоидаҳои оид ба шартномаи хариду фуруши мол (моддаҳои 488 - 527) иҷро карда шавад.

Кредити тиҷоратӣ

Шартномаҳое, ки иҷрои онҳо барои ба моликияти дигар тараф додани маблағи пулӣ ё амволи дорои аломатҳои навъи муайян тафриқашаванда алоқаманд мебошанд, агар дар қонун тартиби дигаре муқаррар нагардида бошад, метавонанд ба ин тараф ё аз ҷониби ин тараф додани кредитро, аз ҷумла дар шакли бунак (аванс), пешпардохт, тамдиди муҳлат ё давра ба давра пардохти мол, кор ё хизматрасонӣ (кредити молӣ) пешбинӣ намояд. Нисбат ба кредити молӣ мутаносибан қоидаҳои моддаҳои 839 - 841 ҳамин Кодекс татбиқ мегардад.

Шартномаи суратҳисоби бонк

Тибқи шартномаи суратҳисоби бонк як тараф (бонк) ё дигар муассисаи кредитӣ (минбаъд – «бонк») уҳдадор мешавад, ки маблағи пулии ба суратҳисоби тарафи дигар (молики суратҳисоб) воридшударо қабул кунад ва гузаронад, супориши молики суратҳисобро дар мавриди аз суратҳисоб гузаронидан ва пардохти маблағҳои дахлдор ва вобаста ба суратҳисоб иҷро намудани дигар амалиётро анҷом диҳад.

**Муаллими кафедраи фанҳои
ҳуқуқӣ граждании Академияи ВКД
Ҷумҳурии Тоҷикистон
Лейтенанти калони милитсия**

Давлатзода Х.М.,